

ГОТОВНІСТЬ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ДО ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ

WILLINGNESS OF UKRAINIAN CITIZENS FOR LABOR MIGRATION

Дослідження трудової міграції за кордон неодмінно має спиратися на чітке розмежування міграційних настроїв, міграційних намірів та, власне, міграційної поведінки. Слід брати до уваги і комплексність кожного з цих явищ, які можуть виявлятися на інтелектуальному, емоційному або вольовому рівнях. Завдяки визначальному значенню емоційних та вольових складників рішення, зростання міграційних настроїв економічно активного населення України суттєво випереджають реальну готовність до міжнародної трудової міграції. Під впливом емоційних або вольових складників економічно активне населення України приймає недостатньо мотивовані рішення щодо працевлаштування за кордоном і створює соціальні загрози на мікросоціальному і макросоціальному рівнях.

У деяких дослідженнях можна натрапити на вимірювання намірів українців поїхати на тимчасові заробітки за кордон. Слід зазначити, що у медіадискурсі та політичному дискурсі ці поняття і відповідні показники (бажання виїхати назавжди і бажання поїхати за кордон попрацювати, щоб згодом повернутися) дуже часто свідомо чи несвідомо змішуються. Виникає потреба розмежування готовності до трудової міграції, міграційних настроїв, бажання і наміру українців працювати чи проживати за кордоном. Питання кількісної оцінки масштабів трудової міграції з України привертало увагу багатьох дослідників. Сьогодні маємо задокументовані показники динаміки цього явища, які, однак, часто є дискусійними. Складність точної оцінки масштабів цього явища зумовлюється низкою методичних труднощів: відносна латентність явища із нелегальним складником; висока динамічність трудової міграції, включно із таким явищем, як циркулярна міграція.

Аналіз соціально-демографічного портрета трудових мігрантів з України не підтверджує уявлення про них як виключно про «місіонерів ринкових ідей» або «носіїв підприємницької свідомості». Показник готовності трудових мігрантів з України до ризиків, який є важливим для оцінки їхньої конкурентоспроможності на ринку праці, є надзвичайно низьким. Випередження міграційними

настроями економічно активного населення України реальної готовності до міжнародної трудової міграції створює тиск на рішення законодавчої та виконавчої влади.

Ключові слова: трудова міграція, міграційні настрої, міграційні наміри, міграційна поведінка, соціальні ризики.

The study of labor migration abroad must certainly be based on a clear delineation of migration sentiment, migration intentions and, in fact, migration behavior. Consideration should also be given to the intellectual, emotional or volitional components of the decision, the growth of migration sentiments of the economically active population of Ukraine significantly outstrips the real readiness for international labor migration. Under the influence of emotional or volitional components, economically active population of Ukraine makes insufficiently motivated decisions about employment abroad and social threats at the micro-social and macro-social levels.

In some studies, you can come to measuring the intentions of Ukrainians to go to temporary earnings abroad. It should be noted that in the media discourse and the political discourse, these concepts and corresponding indicators (the desire to leave forever and the desire to go abroad to work, to later return) are very often consciously or unconsciously mixed together. There is a need for distinction of readiness for labor migration, migration moods, willingness and intention of Ukrainians to work or reside abroad the question of quantitative estimation of scale of labor migration from Ukraine attracted the attention of many researchers. Today we have documented indicators of the dynamics of this phenomenon, which, however, are often debatable. The complexity of the precise estimation of this phenomenon is caused by a number of methodical difficulties: relative latency of the phenomenon with the illegal component; High dynamism of labor migration, including such phenomenon as circular migration. The outpacing of migration moods of the economically active population of Ukraine.

Key words: labor migration, migration sentiment, migration intentions, migration behavior, social risks.

УДК 314.74+331.556.4
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2020.11.12>

Новосад К.Я.

к.соціол.н., доцент кафедри соціології та соціальної роботи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Постановка проблеми. Дослідження готовності громадян України до трудової міграції за кордоном має принципове значення для розвитку країни не лише в далекому майбутньому, але й у найближчій перспективі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Серед дослідників, які вивчали міграційні настрої та готовність громадян України до трудової міграції, можна назвати О. Балакіреву, О. Шестаковського, І. Маркова, Є. Головаху, А. Горбачика та інших.

Постановка завдання. У своєму дослідженні ми намагалися чітко розмежувати

міграційні настрої, міграційні наміри та, власне, міграційну поведінку, та які загрози та виклики на мікро- та макросоціальному рівні несуть недостатньо мотивовані рішення щодо працевлаштування за кордоном.

Виклад основного матеріалу дослідження. Готовність громадян України до трудової міграції за кордон розглядається як складова частина міграційних настроїв, вимірюється як за допомогою кількісних, так і за допомогою якісних методів і назагал оцінюється дослідниками як висока. «За даними дослідження, проведеного Соціологічною гру-

пою «Рейтинг» у вересні 2016 року, 30% опитаних українців скоріше хотіли б поїхати за кордон на постійне місце проживання (майже 65% – скоріше не хотіли б), 40% – хотіли б працювати за кордоном» [1]. Схожі результати показують дослідження інших дослідницьких компаній. Згідно із результатами соціального дослідження, проведеного компанією Research & Branding Group у червні 2017 року, третина мешканців України (33%) за можливості готові назавжди залишити Україну та переїхати до іншої країни на постійне місце проживання, тоді як не готові до такого кроку більше половини мешканців країни (56%) [2].

У деяких дослідженнях можна натрапити на вимірювання намірів українців поїхати на тимчасові заробітки за кордон [3]. Слід зазначити, що у медіадискурсі та політичному дискурсі ці поняття і відповідні показники (бажання виїхати назавжди і бажання поїхати за кордон попрацювати, щоб згодом повернутися) дуже часто свідомо чи несвідомо зміщуються. Виникає потреба розмежування готовності до трудової міграції, міграційних настроїв, бажання і наміру українців працювати чи проживати за кордоном.

Зауважимо тут, що у світовому масштабі наміри іммігрувати за кордон є досить поширеними у багатьох країнах світу. Компанія Інститут Геллапа (Gallup found) у 2013–2016 роках здійснила крос-національне дослідження міграційних настроїв, у якому виявила, що найвищими у світі показниками міграційних настроїв відзначається населення таких країн, як: Сьєрра-Леоне (62% населення бажають виїхати з країни назавжди), Гаїті (56%), Албанія (56%), Ліберія (54%), Конго (50%), Домініканська республіка (50%), Гондурас (48%), Вірменія (47%), Сирія (46%), Нігерія (43%) та інші. Приблизно на рівні українських показників перебуває населення Македонії та Косова (34% населення бажають назавжди змінити країну проживання) [4].

Питання кількісної оцінки масштабів трудової міграції з України привертало увагу багатьох дослідників. Сьогодні маємо задокументовані показники динаміки цього явища, які, однак, часто є дискусійними. Складність точної оцінки масштабів цього явища зумовлюється низкою методичних труднощів: відносна латентність явища із нелегальним складником; висока динамічність трудової міграції, включно із таким явищем, як циркулярна міграція. «Результати моніторингу «Українське суспільство» переконливо свідчать, що практики трудової міграції за кордон дуже поширені. Так, з 2002 по 2010 рік частка населення, яка мала подібний досвід або чиї члени родини мають такий досвід, збільшилася приблизно з 10 до 14%. Частка осіб, які самі були трудовими мігрантами, у 2005–2010 роках

коливалася на рівні 7–10%. Ті, хто збирається найближчим часом поїхати за кордон, стабільно складають 6–7% впродовж цих років» [3, с. 101].

У 2007 році підрахунки даних статистичних служб країн *OECP* (Організації економічного співробітництва та розвитку (англ. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD)), виконані А. Гайдуцьким, виявили, що число трудових мігрантів з України становить близько 4,8 млн [5].

У наступні роки, за даними Державної служби статистики України, фіксується хвилеподібна динаміка трудової міграції за кордон. При цьому піковими є роки фінансово-економічної кризи 2008–2009 років та роки після політичної та економічної кризи 2014 року [6]. Оскільки державна статистика може бути корисною у сенсі виявлення спрямованості динаміки трудової міграції за кордон, абсолютні масштаби явища за її допомогою оцінювати не варто. Водночас, як зазначають О. Балакірева та О. Шестаковський, державна статистика працевлаштування українців за кордоном не показує реальну кількість зовнішніх трудових мігрантів, оскільки фіксує лише працевлаштуваних за допомогою офіційних структур [7].

Результати чотирьох хвиль міжнародного порівняльного соціологічного дослідження, виконаного Інститутом соціології НАН України в межах загальноєвропейського моніторингового проекту «Європейське соціальне дослідження» (ESS), підтверджують те, що кількість трудових мігрантів з України, які впродовж останніх 10 років мали оплачувану роботу в іншій країні терміном не менше ніж 6 місяців, коливалася від 5,7% у 2005 році до 4,95 у 2011 році [8, с. 51]. На думку однієї з найбільш авторитетних дослідниць української трудової міграції О. Балакіревої, до 2012 року число українців, які працювали за кордоном, становило близько трьох мільйонів. У наступні ж роки число громадян, які виїхали в інші країни, виросло до 6–8 мільйонів. Вважаємо, що це число не слід сприймати надто «статично», а більшою мірою розглядати його як наслідок істотного росту можливостей міжнародної мобільності у зв'язку із лібералізацією міграційного режиму з країнами ЄС. Чи доцільно у цьому разі говорити про незворотні втрати людських ресурсів – питання відкрите. Припускаємо, що за умов сприятливої економічної та політичної ситуації може йтися про відносно масштабний процес повернення українських громадян на батьківщину.

Є очевидним, що різниця поміж міграційними настроями та фактичною міграційною поведінкою може бути досить істотною. Міграційні настрої можуть бути мінливими, нерелістичними, ситуативними, «завищеними» врешті. Це, на наш погляд, свідчить про необ-

хідність більш гнучкого розуміння міграційних настроїв, тоді як міграційні наміри, і особливо міграційний досвід, значно точніше описують явище міжнародної трудової міграції з України.

Готовність до міграції «характеризується прийняттям, але ще не реалізованим рішенням про переїзд» [9, с. 810]. Це рішення має у своїй структурі емоційні, вольові та інтелектуальні елементи. Прийняття трудовими мігрантами міграційного рішення може відбуватися на інтелектуальному рівні, але може бути не погодженим на емоціональному або вольовому рівнях. «Цей процес відбувається поетапно на основі психічного оберту як одиниці психічної діяльності, забезпечується актуалізацією вольових, інтелектуальних та емоційних механізмів та опосередковується відповідним рівнем особистісної готовності суб'єкта» [10, с. 145]. Цікаво, що на рівні готовності трудових мігрантів з України до короткотривалої праці за кордоном це сильніше проявилось у респондентів без досвіду роботи за кордоном. Вони, за висловом керівника соціологічної групи «Рейтинг», проявили більшу «обережність», ніж трудові мігранти з досвідом роботи за кордоном [11]. Обережність потенційних трудових мігрантів, на нашу думку, слід розглядати як їх низьку готовність до ризиків праці за кордоном.

На думку І. Маркова, потенціал готовності трудових мігрантів з України зростає завдяки низці чинників інституційно-правового характеру. Це і лібералізація міграційного режиму, і поступове покращення ситуації із правовою захищеністю громадян України, які працюють у країнах ЄС, і ріст частки легально працюючих українців у цих країнах. Згідно із думкою І. Маркова, «українське суспільство виявляє дуже великий потенціал міграційної готовності в усіх сферах, особливо серед молоді» [93]. Найбільш бажаними країнами призначення є країни євроатлантичного вектора міграції, адже соціальні ризики там нижчі, аніж у РФ, а трудові мігранти з України «живуть у режимах правових держав і міжнародного режиму прав людини» і у них є «можливість створити власну громаду, зокрема, церковну» [12] та отримати правовий і соціальний захист за європейськими стандартами. Разом з тим трудові мігранти з України намагаються зберегти робочі місця і частіше погоджуються на гірші умови оплати праці, вважає І. Марков.

Зауважимо також, що динаміка міграційних настроїв (як і міграційної поведінки) має хвилеподібний характер і, очевидно, пов'язана із політичною та економічною динамікою суспільства. Загалом зростання міграційних настроїв економічно активного населення України суттєво випереджує його готовність до міжнародної трудової міграції завдяки визначальному значенню емоційних та вольових складників

цього рішення. Під впливом емоційних або вольових складників економічно активне населення України приймає недостатньо мотивовані рішення щодо працевлаштування за кордоном і створює соціальні загрози на мікросоціальному і макросоціальному рівнях.

На мікросоціальному рівні недостатньо мотивовані рішення торкаються загрози руйнування сімейних та родинних стосунків міжнародних трудових мігрантів, створення умов для формування соціального сирітства. На цьому рівні рішення економічно активного населення України щодо міжнародної трудової міграції знижують рівень економічної безпеки держави. «Несинхронність» між міграційними настроями економічно активного населення України та реальною готовністю до міжнародної трудової міграції створює тиск на рішення законодавчої і виконавчої влади. В медіадискурсі та політичному дискурсі тема зовнішньої міграції часто представляється надмірно алярмістськи – із нехтуванням реальних показників трудової міграції за кордон і наголосом на міграційних настроях. Проте, як зазначає завідувачий сектором міграційних досліджень Інституту демографії та соціальних досліджень О. Позняк, більшість із тих, хто декларує свої міграційні наміри, насправді нічого не роблять для того, щоби мігрувати. Ці люди не вивчають мову країн потенційної міграції, часто не мають закордонних паспортів та інше, але «мріють про міграцію». Ця знахідка дозволила говорити про явище «диванної міграції» – необґрунтованих і відірваних від реальності міграційних настроїв [13].

Висновки з проведеного дослідження. Міграційні настрої мають і цілком реальні наслідки як на рівні політичних рішень, так і на рівні масових очікувань. Завищені очікування трудової міграції за межі України вимагають прийняття рішень, які штучно обмежують свободу пересування робочої сили та право на вільний вибір місця проживання. Обмеження демократичних свобод створює умови для вибору безпеки як домінуючої цінності та консервації прагнень до прогресу та динамічного суспільного розвитку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Результати дослідження соціологічної групи «Рейтинг» «Міграційні настрої населення України» URL: http://ratinggroup.ua/research/ukraine/migracionnye_nastroeniya_naseleniya_ukrainy.html (дата звернення 18.02.2018).
2. Миграционные настроения в Украине (июнь 2017 г.) URL: <http://rb.com.ua/rus/projects/omnibus/9184/> (дата звернення 17.12.2017).
3. Шестаковський О. Чинники намірів трудової міграції за кордон серед економічно активного населення України. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2011. Вип. 12. С. 101–104.

URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apspp_2011_12_23 (дата звернення 28.04.2018).

4. Esipova N., Ray J., Pugliesy A. Number of Potential Migrants Worldwide Tops 700 Million. URL: <https://news.gallup.com/poll/211883/number-potential-migrants-worldwide-tops-700-million.aspx> (дата звернення 21.11.2017).

5. Гайдуцький А. П. Міграційний капітал в країнах, що розвиваються. Київ : УкрІНТЕІ, 2008. 296 с.

6. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 12.11.2017).

7. Балакірева О., Шестаковський О. Масштаби трудової міграції українців: досвід кількісної оцінки. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи*. 2012. Вип. 29 (№ 993). С. 102–106.

8. Головаха Є., Горбачик. А. Тенденції соціальних змін в Україні та Європі: за результатами «Європейського соціального дослідження» 2005–2007–2009–2011. Київ : Інститут соціології НАН України, 2012. 119 с.

9. Лютак О. Соціально-психологічні детермінанти трудової міграції. *Молодий вчений*. № 11 (51). Листопад, 2017. С. 809–813.

10. Помиткіна Л. Теоретико-методологічний аналіз проблеми прийняття рішень у діяльності суб'єкта праці. *Вісник Інституту розвитку дитини. Сер. : Філософія, педагогіка, психологія*. 2014. Вип. 36. С. 140-146. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vird_2014_36_25. (дата звернення 27.01.2018).

11. Прес-конференція з приводу оголошення результатів опитування «Міграційні настрої населення України». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=LLJ45WKYMPM> (дата звернення 27.01.2018).

12. Найт Ф. Поняття ризику и неопределенности. *Альманах «Thesis». Риск. Неопределенность. Случайность*. 1994. № 5. С. 12–28.

13. Дорош С. Покинуть Украину: «диванная» эмиграция или реальная угроза? URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-russian-40853337> (дата звернення 7.08.2017).